

Η ΑΠΙΣΤΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΤΟΥΣ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Ἡ ὁδοιπορία στὴν ἐξοχή, μὲ τὸ πέσιμο τοῦ πρώτου δροσεροῦ σκότους τῆς νυκτός, τὸ ἀνοιγμα μιᾶς ἀποθήκης, —τὴ νύχτα,—ὅπου σωρεύονται σκευὴ ἡσιόδειας ἀρχαιότητος, τὸ πέρασμα ἐνὸς τετάρτου τῆς ὥρας μέσα στὸ δωμάτιο, τὸ μέχρι πλήξεως γνώριμο τὴν ἡμέρα, ἔχουν κατὰ βάθος μίαν ὁμοιότητα, ποὺ δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ μὴν αἰσθανθῇ. Τὸ νὰ σηκώνης ἓνα νυχτερινὸ πρᾶγμα, ἀπὸ τὸν τόπο ποὺ εἶν' ἀποθεμένο, καὶ νὰ τὸ ζυγώνης ἐξεταστικὰ στὸ ριγηλὸ φῶς ἐνὸς κεριοῦ, δίνει κάτι ἀπὸ τὴν ἐντύπωση τῆς πέτρας ποὺ ἀνασύρεις ἀπὸ τὴν κοίτη ποταμοῦ καὶ ποὺ ἀποστάζει ὁλόκληρη μέσα στὰ δάχτυλά σου. Μαζὶ μὲ τὴν αἰσθηση τοῦ καθενὸς πράγματος, ἔχομε καὶ μίαν ἄλλη, κοινὴν καὶ σταθερή, τὴν αἰσθηση τοῦ σκότους. Ἡ πρώτη ἔκφραση τῆς πραγματικότητος τοῦ σκότους εἶναι ἡ σιωπή.

Τὸ φαινόμενον αὐτὸ ἡμποροῦμε νὰ τὸ αἰσθανθοῦμε περισσότερο, ἂν τὸ σπουδάσωμε ἐπάνω στὰ ἔμφυχα,—καὶ πρὸ πάντων στὰ ἔμφυχα ποὺ μᾶς μοιάζουν:—στὸν ἄνθρωπο. Ἡ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸ σκότος εἶναι ὁ ὕπνος.

Ἡ ἐντύπωση ποὺ ἔχομεν ἀπὸ τὸν κοιμώμενον ἄνθρωπο, εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἡμέρας: ἂν τὸν μισοῦμε, τότε μᾶς συνεπαίρνει ὁ οἶκτος· ἂν τὸν ἀγαποῦμε, μᾶς κυριεύει λατρεία· καὶ στὸ βάθος τῶν δυὸ αὐτῶν αἰσθημάτων κρύβεται κάτι ὡσὰν σεβασμὸς καὶ θαυμασμὸς.—Τὸ πλάσμα αὐτὸ λείπει ἀπὸ κοντά μας, τὸ ἴδιο, ὡσὰν νὰ ἦταν ἤδη πολλὰ χιλιόμετρα μακριά, ἢ ἀκόμα καὶ κάτω ἀπὸ τὴ γῆ. Ἡμποροῦμε νὰ τοῦ ἀποτείνωμε τίς χειρότερες ὕβρεις, ἡμποροῦμε νὰ τὸ ληστεύσωμε, νὰ τὸ πλήξωμε δολοφονικά: ἡ ἀταραξία του, ποὺ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐγκαρτέρηση, ἀλλ' ἀπόλυτη ἀδιαφορία, καὶ ποὺ περιχύνει τὰ μέλη τοῦ προσώπου του ἀπὸ μειλίχιαν ἀθωότητα, κάποτε ἀπὸ ἱκανοποίησι, κάποτε ἀπὸ χαμόγελο, δὲ θὰ πειραχθῇ οὔτε μιὰ στιγμή. Ἀντίθετα, τὸ πλάσμα αὐτό, κουφὸ καὶ τυφλὸ στὸν κόσμον τοῦ φωτός, πάσχει—συνγὰ—ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ σκότους. Τὸ ἀκοῦμε κάποτε ν' ἀρθρῶνῃ ἤχους ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε τὸ γνώριστό μας καὶ τὸ ἀνθρώπινο· νᾶναστενάξη, σὰν κάτω ἀπὸ ὑπεράνθρωπο ἄχθος,—κ' ἐπὶ τέλους νὰ ξαναβροίσκῃ τὴν ἡσυχία του, μὲ ἀνακούφιση, ποὺ τὴ συνοδεύουν τρεῖς ἢ τέσσερις

βαθειές κι' ἄλλεπάλληλες ἀναπνοές.

Ἄν αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ ἐντύπωση δὲν μᾶς φθάνη, ἡμποροῦμε νὰ σπουδάσωμε τὸν ὕπνο κ' ἐσωτερικά : ὅσο μᾶς τὸ ἐπιτρέπει ἡ ἴδια μας ἡ μνήμη,—γιατὶ τὸ θαυμάσιο αὐτὸ πρᾶγμα συμβαίνει εὐτυχῶς κ' ἐντὸς μας ! Ξέρομε βέβαια πὼς ἡ μνήμη δὲν συγκρατεῖ τίποτε σχεδὸν ἀπὸ τ' ἀνεξερευνήτα βάθη του : παρ' ἀπλῶς, τὴν τελευταία σχεδὸν στιγμή, καὶ σχεδὸν κάτω ἀπὸ τὴ δρᾶσι τοῦ φωτός, κατορθώνει μὲ λαιμαργία καὶ σπουδὴ, ν' ἀρπάξῃ ὀλίγα θρύψαλα ἀπὸ τοὺς φευγαλέους θησαυρούς,—ὥσάν ἡ λαθραία κλέφτρα πού συνάξει στὴν ποδιά της ἀμφίβολης ποιότητας πετράδια, ἀκούγοντας κιόλα τὸ βῆμα τοῦ ἐρχόμενου οἰκοδεσπότου. Ὡς τόσο, καὶ μ' ὅλ' αὐτά, ἡμποροῦμε νὰ ξέρωμε μέχρι βεβαιότητος, ὅτι στὸν ὕπνον ἡ Ἀνάγκη,—ὁ κυριώτερος νόμος τῆς ἡμέρας—ἐξορίζεται ἐντελῶς ἀπὸ μέσα μας καὶ χάνεται· καὶ ἔπειτα, ὅτι βασιλεύει ἐντὸς μας κάποτε Ἐλευθερία λαμπρὴ καὶ ἀπέραντη τόσο, πού δὲν μᾶς τὴν ἔδωκε οὔτε τὸ πιὸ εὐτυχισμένο φῶς· καὶ ἔπειτα, ὅτι μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἔλευθερία, τὰ αἰσθήματά μας, οἱ ἀγάπες μας, τὰ μίση μας, τὰ πάθη μας, οἱ πειστικότητές μας ὄχι μόνο δὲν ξεπέφτουν καὶ δὲν ὀλιγοστεύουν, ἀλλ' ἀπεναντίας βρίσκουν τόσο τὴν ἀληθινὴ τους φύση, ὥστε καταστράφτουν καὶ καταλάμπουν τὴν ὑπαρξὴ μας σὲ τρόπον ἀσύγκριτο ἀπὸ κάθε φωτεινὴ πραγματικότητά· κ' ἐπὶ τέλους, ὅτι μέσα στὸν ὕπνο μας δὲν ὑπάρχομε μόνο ἑμεῖς—οὔτε μόνο, τὸ πολὺ, οἱ πιὸ στενοὶ δικοὶ μας : ἀλλὰ ξαπλώνονται θάλασσεσ ἀνιστόρητου μᾶκρους, βαθαίνουν δρίζοντες πολὺν πιὸ κάτω ἀπ' ὅποιανδήποτε φαντασία, ἀνεβαίνουν πύργοι ἐφιαλτικοί, ξεπερνώντας κάθε μαθηματικὸν ὄριο, ζοῦν ὁμορφιεὶς πού βλέπομε κι' ἀγγίζομε μὲ τόσην εὐαισθησία, ὥσάν νὰ εἴχαμε γίνει μαζί τους ἓνα : ὄχι ἡ Ἡμέρα, ἀλλ' οὔτε ἡ πιὸ ἀποκαλυπτικὴ Τέχνη δὲ θὰ μποροῦσε νὰ παρατείνῃ τὴν εὐγένεια καὶ τὴ μαγεία ἐνὸς τέτοιου πλούτου.

Ἴδου λοιπὸν ὅτι συμβαίνει μέσα μας κάτι ἄλλο, πολὺ διαφορετικὸ ἀπ' ὅλα ὅσα συμβαίνουν τὴν ἡμέρα· κι' αὐτὸ εἶναι τόσον ὀλοκληρωτικὸ καὶ τόσο κυρίαρχο, ὥστε δὲν ἡμπορεῖ, παρὰ μαζί του ν' ἀποκτεῖμε μίαν ἄλλη συνείδηση, μίαν ἄλλην ὀντότητα.

Εἶναι, πιστεύω, ἀναμφισβήτητο ὅτι αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ ταυτίζεται ἀποκλειστικὰ μὲ τὸ σκότος : καὶ ὁ ὕπνος ὅπως εἶπαμε καὶ πρίν, εἶναι τ' ὄνομα, πού ἔχει γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἡ κατάστασι τοῦ σκότους. Κανεὶς δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἰδῇ τίποτε καὶ τίποτε νὰ ζήσῃ ἀπὸ τὴν δευτέρῃ αὐτὴν

ζωή, ἂν δὲν περάσῃ ἀκέραιος στὴν κατάστασιν τοῦ σκότους. Τὸ κλείσιμο τῶν ματιῶν εἶναι τὸ πρῶτο βῆμα, Ἄλλὰ δὲν ἀρκεῖ: χρειάζεται πρὸ πάντων ἡ νύχτα· καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἀληθινά, ὅταν ὁ γέροντας ἄξονας τῆς γῆς ἀργεῖ ἀκόμη νὰ μᾶς στρέψῃ πρὸς τὴν πραγματικότητα τοῦ σκότους, ὁ ἄνθρωπος σκηνογραφεῖ μιὰ τεχνητὴν ἀπομίμηση νυχτός, σφαλώντας τὰ παράθυρα, κατεβάζοντας τὶς κουρτίνες καὶ πρὸ πάντων—γιατὶ τὸ φῶς δὲν ξεγελιέται τόσον εὐκόλα καὶ δὲν ἐξορίζεται,—ἀνάβοντας κερία: μόνον τότε καταπαύουν οἱ ὑποψίες μας καὶ μόνον τότε παύομε νὰ βλέπωμε πρὸς τὶς γρίλλιες, ὅπου μᾶς ἀνησυχοῦν καὶ οἱ θαμπὲς ἀκόμη χαρακιὲς τοῦ φωτός. Μὰ καὶ ποιὸς πάλι ἀγρύπνησε καὶ δὲν καταράσθηκε τὸ πρῶτο χάραγμα τῆς νέας ἡμέρας, μ' ὅλην του τὴν πίκρα καὶ τὴν ἀπελπισία;

Ἄλλ' ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον: τί συμβαίνει ἄραγε σ' ὅλα τ' ἄλλα ποὺ μᾶς περιστοιχίζουν; — Ποιὸς τὸ ξέρει! Ποιὸς καὶ μὲ ποιὸν τρόπο θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐπικοινωνήσῃ ἢ νὰ ξαναδημιουργήσῃ ἐντὸς του τὴν κατάστασιν τοῦ σκότους τῶν πραγμάτων.

Μόνον ἐλάχιστες ἐξωτερικὲς ἐντυπώσεις ἤμπορεῖ νὰ συλλάβῃ στὸ ζήτημα αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος.

Μιλῆσαμε πρὶν γιὰ τὴ σιωπὴ· μιλῆσαμε, ἔπειτα, γιὰ τὴ συγκεχυμένη καὶ ρευστὴν ὑγρότητα ποὺ διατηροῦν τ' ἄψυχα, ὅταν τ' ἀποσπᾶ κανεὶς ἀπὸ τὸ σκότος· θὰ ἤμπορούσαμε νὰ προσθέσωμε ἀκόμη καὶ κάτι ἐλάχιστο—τὸ τελευταῖο. Τὰ πράγματα, καθὼς οἱ ἄνθρωποι, θαρρῶ πῶς μεταμορφώνονται τὴ νύχτα.

Φυσικά, οἱ μεταμορφώσεις τοὺς δὲν ἤμποροῦν νὰ πάρουν, στὰ μάτια μας, παρὰ σχήματα ποὺ νὰ ἀνακαλοῦν μορφὲς γνώριμὲς μας ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴ: ἓνα δέντρο, ἔγινε ἓνας μελαγχολικὸς ἄνθρωπος· ἓνα ἄσπρο σεντόνι, κρεμάμενο ἀπὸ κάποιον τοῖχο, ἔγινε μιὰ ἀσπροντυμένη γυναῖκα, ἀσάλευτη καὶ περίλυπη ὥσάν σ' ἐξορία... Τὸ γεγονὸς ὅτι, στὴ θέσιν τῶν ἀψύχων, βλέπομε συνήθως ἔμφυχα πλάσματα, θὰ μ' ἔκανε νὰ φθάσω καὶ ὡς τὴν κάπως ἀπότολμη ὑπόθεσιν, ὅτι τ' ἄψυχα, τὴ νύχτα, ἀποκαλύπτουν μιὰν ἐσωτερικὴν δυναμικότητα, — ἄγνωστην ἢ κατάβαθα κρυμμένη τὴν ἡμέρα, — μιὰ μεστότερην ζωὴ, ποὺ τὰ κάνει εὐαίσθητα στὴν παραμικρὴ κίνηση, κ' ἔτοιμα νὰ φρίξουν καὶ νὰ τρεμοσαλέψουν στὴ γεωμετρικὴ τῶν ἀκίνησις. Θαρρῶ ἀληθεῖα ὅτι τ' ἄψυχα εἶναι τὴ νύχτα πολὺ πρόθυμα νὰ κινηθοῦν.

Πολλές φορές, ἀρκεῖ νὰ πλησιάσῃ, κανεὶς, καὶ βεβαιώνεται, — ὄχι ὅμως καὶ τόσον εὐκόλα, ὅσο τὸ πιστευόμε συνηθώς, — ὅτι στὴ θέσῃ τοῦ δέντρου εἶναι τὸ δέντρο, καὶ στὴ θέσῃ τοῦ σκεπάσματος τὸ σκέπασμα. Ἄλλ' ἐν πρώτοις, τί εἶναι τὸ πλησίασμα, παρὰ μιὰ αὐξήσῃ φωτός; Καὶ ἔπειτα, πῶς νὰ μὴ λογαριάσωμε καὶ τοῦτο : πῶς, πλησιάζοντας τὸ δέντρο, δὲν πηγαίνομε νὰ συναντήσωμε κάτι καινούργιο — κάτι ἀπίστευτο — κάτι θαυμαστό, ἀλλ' ἀπεναντίας πάσχομε, τρέμομε, ἀγωνιοῦμε : νὰ βρεθῇ τὸ ἴδιο πληχτικὸ καὶ φθαρμένον πρᾶγμα, τὸ χίλιες φορές μεταχειρισμένο καὶ ταπεινὸ ; Ποιὸς θ' ἀρνηθῇ παρόμοια πείσματα, παρόμοιες λαχτάρες, καὶ στὴ ζωὴ μας ἀκόμα τῆς ἡμέρας; Μήπως βλέπομε ὅλοι τάχα τὰ πάντα ὅπως εἶναι; Ἡ μητέρα δὲ βλέπει στὸ πρόσωπο τοῦ παιδιοῦ της νὰ γελᾷ πάντα ἢ λαμπρότερη ὁμορφιά; ὁ ἐραστὴς δὲν ἀναγνωρίζει στὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐρωμένης τὴν νεότητα τῶν πρώτων χρόνων, σὰν νᾶταν τάχα ἄβλαβη καὶ ἀφθαρτη;

Σὲ κάθε τέτοια πλάνῃ ὑπάρχει μιὰ ἐξήγησις. Ἡ ἐξήγησις ἐδῶ εἶναι μόνον ὁ φόβος, ὁ εὐτελής, ὁ ἀνθρώπινος, ὁ ἀνόητος φόβος τοῦ θνητοῦ — ὅτι θὰ πάθῃ ἐκεῖνο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις ξέρεи ὅτι εἶν' ἀδύνατον νὰ ξεφύγῃ.

Καὶ τὸν φόβον αὐτὸ τὸν ἐδημιούργησε ὁ ἴδιος ὁ ἀνθρώπος — γιὰ τὸν ἄνθρωπον.

Ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος ἐδολιεύθηκε τὸ ἄχραντον καὶ ἁγιασμένον σκοτάδι — ὄχι γιὰ νὰ θησαυρίσῃ ἀγνώστους θησαυρούς, ἀλλὰ γιὰ νὰ πλήξῃ τὸν διπλανό του, γύρω ἀπὸ κάποιον χυδαῖον ἢ τιποτένιον κέρδος.

Ἡ ἀνθρωπότης, χάνοντας, ὥστερ' ἀπὸ αἰῶνες, τὸν συντονισμό της μὲ τὸ σκοτάδι, κατάντησε νὰ τὸ πιστέψῃ ἔνοχον τῆς κακίας καὶ τοῦ πειρασμοῦ. Ἔτσι, ἡ ἰδέα μιᾶς ἀπέραντης ἡμέρας μᾶς φαίνεται ἢ πιὸ ἀνιστόρητη εὐτυχία : ἡ ἰδέα μιᾶς αἰώνιας νύχτας εἶναι ἡ ἴδια ἢ ὀργὴ τῆς κολάσεως ! Βλέπομε τὸ σκοτάδι μὲ τρόπο ἀρνητικόν : τὸ ξορκίζομε καὶ τὸ διώχομε μὲ ὅλα τὰ μέσα.

Ὑστερ' ἀπὸ μιὰ τέτοια ἔχθρα καὶ πάλῃ, εἶναι, ἀλήθεια, πολὺ, καὶ τὸ νὰ βλέπωμε κάποτε πράγματα καὶ νοῦργια μέσα στὸ σκότος ! Ὅμως πόσα ἀριστουργήματα θὰ κατοικοῦσαν ἴσως τὸ μέγα του βασιλεῖο, ἀν ἐπηγάναμε ὄχι γιὰ νὰ τὰ ἰδοῦμε, ἀλλ' ἐπὶ τέλους μήπως τὰ ἰδοῦμε. Ἄν ἐκατορθώναμε νὰ τοῦ παραδοθῶμε — ξυπνοὶ καὶ μὲ ἀνοιχτὰ τὰ μάτια — μὲ τὴν ἴδια ἐμπιστοσύνη, καὶ τὴν καλὴ προαίρεση, καὶ τὴν φιλίαν, μὲ τὴν ἴδιαν ἀπελευθέρωση καὶ τὴν γλυκεῖαν προσμονὴν ποὺ παραδίδομε τὸ εἶναι

μας στὸν ὕπνο — στὸν ὕπνο, πὺν τὸ μυστήριό του εἶναι
μάλιστα πιδ φοβερό, κ' ἡ ἀδυναμία του πιδ ἐπικίνδυνη.

Ὅμως, δὲν θέλομε νὰ ἴδωμε ἄνθρωπον ἐκεῖ πὺν
ὑπάρχει ἓνα χαμόδεντρο : ἀλλὰ καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος
αὐτὸς εἶναι ἄρα γε ἓνας δικὸς μας, ἓνας προσφιλῆς μας ;
ἓνας πολυφίλητος νεκρὸς ;

Ὁ ὕλικὸς φόβος, ὁ κίνδυνος μήπως βλαφτῇ ἡ σύν-
τομη ἀνθρώπινῃ μας ζωῇ, ὅχι μόνον ἔφθασε καὶ σ' αὐτῇ
τὴν περίπτωσιν, ἀλλὰ — αὐτὸ δὲν μοιάζει πιδ μιὰ τρα-
γικὴ ἀντινομία ; — τὴν ἐθεώρησε τὴν πιδ ἀπαίσιαν ἀπ'
ὅλες τὶς λοιπές !

Ὁ στιγμιαίος ὕλγγος, πὺν μᾶς παίρνει, ὅταν χάνομε
γιὰ πάντα ἓνα πρόσωπον ἀγαπημένο εἶναι, ἀληθινά, τόσο
τεράστιος, πὺν μόνον ἓνας ταυτόχρονος συθέμελος χαλα-
σμὸς τοῦ κόσμου ἡμποροῦσε νὰ τὸν ἀντισταθμίσει, καὶ νὰ
τὸν ἐξουδετερώσῃ... Καὶ ὅμως, ἄς τὸ φαντασθῇ κανεὶς !
Ὅλο αὐτὸ περνᾷ, σβηῖται, ἀπολησμονιέται... ἀποκοιμᾶται
ἡ ἀκοή, πὺν ἄκουσε τῆς γῆς τὸ γδοῦπο ἐπάνω στὴν καρ-
διὰ τοῦ σφαλιστοῦ φερέτρου... μαγεύεται ἡ ὄραση, κ' ἄς
ἀντίκρουσε γιὰ τελευταία φορὰ τὴν ὕλιν πὺν ἐπότηζε τὴ ρίζα
τῆς δικῆς μας ζωῆς... κ' ἔπειτα; δὲν εἶναι μόνον πὺς ἀπο-
ξεχνᾷ : ἔπειτα, ἀπαρνιέται ! Οἱ κοπετοὶ καὶ τὰ δάκρυα, οἱ
λυγμοὶ κ' οἱ λιποθυμίες μοιάζουν σὰ μιὰν ἐξώφληση χρέ-
ους : ὅλα τελειώνουν ὕστερα. Μέσα ἀπ' τὴν ψυχὴ βγαίνει
μαζὶ καὶ ἡ ἀγάπη, κ' ὁ πόθος, κ' ἡ φιλία, ὁ κάθε δεσμὸς.
Ἀνάμεσά μας καὶ στὸ πρόσωπο πὺν μᾶς ἔφυγε, δὲν θέ-
λομε πιδ νὰ ὑπάρξῃ καμμιά σχέση ! Ἀλήθεια, οἱ νεκροὶ
μᾶς παίρνουν μαζὺ τοὺς καὶ τὴν ἀγάπην μας :
ἀλλὰ μὲ ποῖον τρόπο !

Σβήνοντας, σφουγγίζοντας τέλος τοὺς νόμους τῆς
ἡμέρας, ἡ νύχτα παρουσιάζει ἑξαφνα στὸ θνητὸ τὸ πολυ-
φίλητο πλάσμα : εὐκολόπιστο στοὺς λυγμούς μας, θαρρεύ-
εται, ἀπ' τὸν μελαγχολικώτατο κόσμον ὅπου ὀλοένα ἀφανί-
ζεται, νὰ μᾶς χαρίσῃ μιὰ του ὀπτασία, ἓνα ἀγέρινον «χαῖρε»,
ἓνα ὑπερκόσμια ξένο χαμόγελο : τρέμει στὸ τετράγωνον ἑνὸς
παραθύρου, κάτω στὸ βάθος ἑνὸς ἡγεροῦ διαδοῦμον, στὸν
ἀλαφρὸν ἴσκιον τοῦ κρεμαστοῦ καντηλιοῦ, πὺν συνάζονται
οἱ «ψυχές» καίοντας τὰ φτερά τοὺς. — Καὶ ὁ ἄνθρωπος ;
τί κάνει τότε ; ἀπομένει ἐκστατικὸς ; πέφτει στὰ γόνατα ;
ἰκετεύει, μ' ὅλον του τὸ εἶναι, τὸ ἐξόριστον πλάσμα νὰ
μείνῃ ἐκεῖ, στὴ θέσιν του ὅσον μπορεῖ ; κλαίει ἀπὸ χαρὰ ;
ἢ τί ἄλλο πιδ φυσικόν, πιδ ἄγνόν καὶ πιδ ὥραϊον ;

Τὸ πρῶτον, πὺν θὰ κἀνῃ, ἐμπρὸς στὸν ἄσαρκον, τὸν

ὥχρον ἐκείνον κι' ἄβλαβον ἀέρα, εἶναι νὰ βγάλη μιὰ φοι-
χή κραυγή. Ὁ τρομερώτερος ἐχθρὸς θαρρεῖς τὸν φοβε-
ρίζει! Παγώνει ὁλόκληρος κ' ἡ μιλιὰ του χάνεται. Καὶ
περιμένει πιά νάρθουν νὰ τὸν βοηθήσουν: τόσο ὁ κίνδυ-
νος ξεπερνᾷ τὶς δυνάμεις ποὺ ἔχει γιὰ ν' ἀμυνθῇ.

Προστρέχει πρῶτα-πρῶτα τὸ φῶς. Προστρέχει τὸ
πλῆθος. Προστρέχει ἀκόμη ἡ ἀστυνομία. Καὶ ἔπειτα, ἡ
πειθῶ, οἱ ἀγιασμοί, οἱ ἐξορκισμοί. Καὶ τέλος ὁ γιατρός,
ὁ φαρμακοποιός, ὅλα τὰ ἐγκόσμια πράγματα, γιὰ ν' ἀπο-
σπάσουν τὸν θνητὸ ἀπὸ κάθε ἐπικοινωνία μὲ τὸν νεκρό του,
ποὺ δὲν εἶναι ἄξιος νὰ τὸ κατορθώσῃ μόνος του.

Οἱ παραδόσεις τῶν λαῶν εἶναι γεμάτες ἀπὸ τὴν ἀρητι-
κὴν αὐτὴ καὶ μονόπλευρην μεταφυσική: τὸν τρόμο τῶν νεκρῶν.

Τίποτε ἄλλο δὲν ἐπιθυμοῦμε στὸν κόσμον, παρὰ νὰ
ζήσωμε τὴ ζωὴ μας,—σὲ αἰσθήματα, σὲ νοήματα, σὲ δια-
στάσεις, ἴσα μὲ τὴν μηχανικὴ μας στενὴ προοπτική. Τὸ
φθαρτὸ σαρκίον μόνον σ' ἐλάχιστες—τὶς ὑπέρτατες—στιγμὲς
ἔχει τὴ δύναμιν νὰ ταυισθῇ ὥς τὶς ἀφωσιώσεις ποὺ φθά-
νουν τὴ θυσία. Ἄλλ' ἡ νύχτα, εἶναι ὁ ἀμείλικτος ἔλεγχος
τῆς συνειδήσεώς μας καὶ ὁ δικαστὴς τῆς.

Δὲν εἶναι δυνατό νὰ παραδεχθῇ κανεὶς ὅτι ὁ φόβος
τῶν νεκρῶν προέρχεται τάχα ἀπὸ τὴν μέχρι παραφροσύνῃς
ἀταξία ποὺ ἡ παρουσία τους δημιουργεῖ στὴν τάξιν τῶν
στοχασμῶν μας: γιατί τότε ὁ ἴδιος ὁ τρόμος θὰ ἐρχόταν
καὶ στὸν ὕπνον μας, ὅπου μάλιστα μᾶς παρουσιάζονται μὲ
τρόπον ἀπείρως πιὸ αἰσθητό. Καὶ ἔπειτα, τί εὐτυχέστερο,
ἂν ἡ δική μας ἡ ἀγάπη, ἐνωμένη μὲ τὴ δική τους, κατώρ-
θωνε ἀκριβῶς ν' ἀναποδογυρίσῃ αὐτὴ τὴν τάξιν τῶν πεποι-
θήσεών μας καὶ νὰ μᾶς ἀνακουφίσῃ μὲ τὴν καινούργια,—
πὼς κάτι ἀπόμεινεν ἀκόμα ἀπὸ τὶς χαμένες ὑπάρξεις, κάτι ποὺ
μᾶς θυμᾶται καὶ ποὺ ἴσως θὰ τὸ προφθάσωμε νὰ μᾶς θυμᾶ-
ται, καὶ ποὺ ἴσως θὰ τὸ προφθάσωμε νὰ μᾶς περιμένῃ;

Τίποτε. Ὁ φόβος τοῦ κινδύνου—οὔτε καὶ ὁ κίνδυνος
ἐδῶ εἶναι λογικός!—τὰ συνεπαίρνει ὅλα.

Ἀπὸ τὸν νεκρὸν λοιπὸν ποὺ ἀποχαιρετᾷ, ὥς τὸν λη-
στὴν ποὺ ἐνεδρεῖ, καὶ ἀπ' αὐτὸν ὥς τὸν ἀδιάφορον
ἄνθρωπον ποὺ μᾶς στρέφει τοὺς ὤμους, καὶ ἀκόμη ὥς κάθε
τί τὸ ἀνεξήγητο καὶ τὸ ἀκαθόριστο,—τίποτε, τίποτε δὲ ν
θέλωμε νὰ ἰδοῦμε ἀντὶ τῶν καθημερινῶν, γνώρι-
μων πραγμάτων. Καὶ τὸ σκότος, ὅπου ἀποκαλύπτεται ἡ
δεύτερή τους ζωὴ, πολεμιέται, ἀντὶ νὰ ἀγαπηθῇ καὶ νὰ
σπουδασθῇ.

Ἐπάρχουν βέβαια καὶ ἐξαιρέσεις. Ὁ ἀρχαῖος Ἡσίοδος ὀνομάζει «ἱερή» τὴ νύχτα, καὶ ἄλλου «θεία». Ὁ Οὐγκὼ ὀνομάζει τὴν ἡμέρα «ἀπλὴ γειννίαση ἀστέρος». Καὶ ἡ πονεμένη μητέρα ἐνὸς ἀριστουργηματικοῦ διηγήματος τοῦ Παπαδιαμάντη, μένει τρυφερὰ ἐκθαμβη ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή τῆς ψυχῆς τῆς νεκρῆς τῆς κόρης, μετεμψυχωμένης σὲ πυγολαμπίδα ποὺ τριγυρίζει τὸ φῶς, καὶ τρέμει, σιωπηλὴ νὰ ἐπαναληφθῇ τὸ γλυκύτατο θαῦμα! Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ πιστεύουν ὅτι τὰ ὄνειρα δὲν εἶναι μνημόσυνα τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἡ ἐπανεύρεσὶς των σὲ μιὰν ἄλλή τάξην, ὅχι λιγώτερο πραγματικὴ.

Οἱ ἄλλοι, ποὺ εἶναι χίλιες φορὲς περισσότεροὶ λέγουν πάλι ὅτι τὰ ὄνειρα — γιὰ αὐτὰ ἐμπνέουν ἐδῶ τὶς σκέψεις μας καὶ τὶς γενικεύσεις μας — δὲν πρέπει νὰ θεωρηθοῦν στοιχεῖα σημαντικά, γιὰ δὲν μαρτυροῦν παρὰ τὴν ἀπρόσκοπτη θέλησι τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ, ἀδέσμευτη στὸν ὕπνο ἀπὸ κάθε ἐξωτερικὴν ἀνάγκη, δημιουργεῖ τὰ πάντα ὅπως τὰ φαντάζεται. Εἶναι δηλαδὴ τὰ ὄνειρα ἓνα βῆμα περισσότερο ἀπὸ ἓνα ἐντατικὸ ρεμβασμὸς τῆς ἡμέρας.

Ἀλλὰ σ' αὐτὸ θὰ εἶχε κανεὶς ν' ἀπαντήσῃ μερικὰ. Πρῶτα-πρῶτα, γιὰ τὰ ὄνειρα τῆς νυχτὸς νὰ εἶναι οἱ ἐπαναλήψεις τῶν ρεμβασμῶν τῆς ἡμέρας, καὶ ὅχι, ἀντίστροφα οἱ ρεμβασμοὶ τῆς ἡμέρας νάχουν τὴν ἀρχὴν τους στὰ ὄνειρα τῆς νυχτὸς; Κ' ἔπειτα, εἶναι τάχα σωστὸ πὼς τὰ ὄνειρα εἶναι ἀποκλειστικὰ κατασκευάσματα τῆς θέλησός μας; Μὰ δὲν ὑπάρχουν ὡραῖα μόνον ὄνειρα! Ἰσα-ἴσα, τὶς περισσότερες φορὲς, γεμίζουν τὸ προσκεφάλι μας ἀπὸ ἰδῶτα, τὸ γεμίζουν ἀπὸ δάκρυα!

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

ΠΟΝΟΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑ ΕΝ ΣΧΕΣΕΙ ΜΕ ΤΗ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Ἡ ζωὴ κλείνει μέσα τῆς τὸν πόνο: μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε χωρὶς δισταγμὸ καὶ ἡ θεραπεία τοῦ πόνου, ἀπ' τὴ στιγμή ποῦ ἡ ἀνθρωπότης ἄρχισε νὰ σκέπτεται, ὑπῆρξε πάντα μιὰ ἀπὸ τὰς πιὸ ἐπίμονες, μὰ καὶ πιὸ μάταιες προσπάθειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡμπορεῖ νὰ λεχθῇ χωρὶς ὑπερβολή, πὼς ὁ ἄνθρωπος ποῦ ζεῖ κυβερνόμενος ἀπὸ τὸ λογι-